

Alapkészségek és munkapiaci kimenetek összefüggése

Problémaspecifikus jelentés a PIAAC eredményeiből a foglalkoztatottság témakörén belül

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

A PIAAC adatfelvételt először 2017-2018-ban végezték el Magyarországon, és hazánk 2021-ban is részt vesz ebben a felmérésben. Ez több szempontból is kulcsfontosságú lépés a munkaerőpiaci elemzések szempontjából, hiszen ezáltal először lehet nemzetközileg összehasonlítható módszertan alapján képet alkotni az aktív korú népesség (alap)készségeiről,ⁱ és felmérni, hogy milyen szerepet játszanak az alapkészségek a munkaerőpiaci sikerességben. Emellett a PIAAC a készségek munkahelyi használatára és tágabban a munkahelyi feladatokra is rákérdez, így ennek segítségével arra is kísérletet tehattünk, hogy megvizsgáljuk a készségek és feladatok illeszkedését. Végül: a magyar adatfelvétel több, lényegi kiegészítést is tartalmazott, többek között rákérdezett a válaszadók nemzetiségére és nyelvtudására, valamint kiegészítő felvétel történt a regisztrált álláskeresőkről; ezek segítségével a hazai foglalkoztatáspolitikai szempontjából meghatározó kérdésekre is választ tudtunk adni.

A munkapiacra fókuszáló jelentés első részében a munkaerőpiaci részvétellel foglalkoztunk, külön tárgyalva egyes speciális csoportokat, míg a második részben az alkalmazottak keresetét, illetve a munkahelyükön használt készségeket elemeztük.

Először azt vizsgáltuk meg, hogyan járulnak hozzá az alapkészségek a munkaerőpiaci részvételhez: mennyivel nagyobb valószínűséggel foglalkoztatott valaki, ha jobbak a készségei.ⁱⁱ Az eredményeink alapján mind a szövegértés, mind a számolási készség szerint számottevő különbségek vannak a foglalkoztatottságban, még akkor is, ha figyelembe veszünk olyan fontos tulajdonságokat, mint a nem, a kor, az iskolai végzettség és a lakóhely. Ekkor 50 ponttal magasabb készség (ami körülbelül 1 készségszintnyi különbségnek felel meg) esetén körülbelül 4 százalékponttal nagyobb a foglalkoztatás valószínűsége, ami nagyjából két évvel több oktatásban töltött idő hozamának felel meg. A problémamegoldó készség információtechnológiai környezetben szintén hozzájárul a foglalkoztatottsághoz, de valamivel visszafogottabb a hatása. Amennyiben minden egyéb, a munkapiaci esélyeket meghatározó tényezőt figyelembe veszünk, akkor a közepes vagy magas szintű problémamegoldó készséggel rendelkezők 5 százalékponttal nagyobb valószínűséggel dolgoznak, mint azok, akiknek nem értékelhető ez a készségük (azaz nem tudnak számítógépet kezelni).

Ezek után részletesebben megvizsgáltuk a jelenleg nem dolgozó, vagy nem az elsődleges munkaerőpiacon dolgozó emberek készségeit, és összevetettük azokat a foglalkoztatottak készségeivel. Ez azért is fontos lehet, mert a munkaügyi szervezetnek nyújt információt arról,

hogy a potenciális munkaerőtartalékba tartozó egyének mekkora része állítható munkába úgy, hogy nem feltétlenül van szüksége hosszabb képzésre. Azokat a nagyobb csoportokat vizsgáltuk, amelyekből a munkaügyi szervezet jelenlegi vagy jövőbeni kliensei kikerülhetnek: a regisztrált álláskeresőket; az ILO definíciója szerinti munkanélkülieket; azokat, akik az előző öt évben voltak közfoglalkoztatottak; valamint a 6 évesnél kisebb gyermekkel otthon lévő nőket. Azt feltételeztük, hogy akiknek az alapkészségei nem érik el a jelenleg dolgozók közül a legalacsonyabb 10 százaléknak a szintjét, azoknak mindenképpen szüksége lehet készségfejlesztésre (és egyéb képzésre).

Az eredményeink szerint a munkaügyi szervezet ügyfeleinek igen jelentős része képzést igényel annak érdekében, hogy sikeresen térhessen vissza az elsődleges munkapiacra: a közfoglalkoztatottaknak (mind a nők, mind a férfiak körében), valamint a regisztrált álláskereső nők 40 százalékának és a regisztrált álláskereső férfiak negyedének igen gyengék a készségei. Az ILO munkanélküliek és a kisgyermekes anyák valamivel jobb készségekkel rendelkeznek (és ezért feltehetően könnyebben vissza tudnak térni a munkapiacra), mivel csak negyedük jellemezhető igen alacsony készségszinttel.

A hazai felvételen nemzetiségre vonatkozó kérdések is szerepelnek, így az adatbázis különleges lehetőséget biztosít a magukat roma nemzetiségűnek valló válaszadók készségeinek feltérképezésére. A felvételen kiderül, hogy a magyar roma nemzetiségűek kevesebb mint egynegyedének van az általános iskolánál magasabb végzettsége. Ezzel összhangban a roma népesség készségei is alacsonyak: nagyjából kétharmaduk az 1-es készségszinten (vagy ez alatt) teljesít szövegértésből és számolásból, míg a teljes lakosságban hatból öt ember ennél magasabb készségszinten áll. A roma származású válaszadók foglalkoztatottsága jóval (23 százalékponttal) alacsonyabb, mint a teljes népességé, és nyilvánvaló, hogy ennek a lemaradásnak jelentős része a gyenge készségeknek tudható be. Az elemzésünkéből az is kiderül, hogy ha minden fontosabb egyéni, háztartási és lakóhelyhez kötődő hátrányt figyelembe veszünk (a készségek mellett), a roma származású munkavállalók nem dolgoznak számottevően kisebb arányban. A magukat roma nemzetiségűnek tekintő válaszadók ugyanakkor jóval nagyobb arányban dolgoztak a közfoglalkoztatásban: 55 százalékukat vonták be (legalább egyszer) 2012 és 2017 között, miközben a teljes népességben minden nyolcadik aktív korú vett részt a közfoglalkoztatásban. Bár az alacsony készségszint nagyon erősen növeli a közfoglalkoztatásba kerülés valószínűségét, a romák magas részvételét nem csak ez magyarázza. Megmutattuk, hogy a roma népesség a hasonló készségszintű nem romákhoz képest is hosszabb ideig (és visszatérően) volt közfoglalkoztatott, ami elsősorban annak tudható be, hogy nagyobb arányban élnek fejletlen településeken.

A hazai PIAAC felvétel keretében egy, a regisztrált álláskeresők (pontosabban: akik 2017. március 25-én a regiszterben voltak) közül kiválasztott kiegészítő minta adatfelvételére is sor került. A kiegészítő mintában riasztó az igen alacsony szintű készségekkel (1-es szint vagy ez alatt) rendelkezők aránya: a regisztrált álláskeresők 41-42 százalékának voltak ezen a szinten

a szövegértési vagy számolási készségei, szemben a főmintában megfigyelt 16-17 százalékkal. A problémamegoldó készség tekintetében talán még valamivel ennél is súlyosabb a regisztrált álláskeresők helyzete, hiszen csak egyharmaduk van 1-es vagy azt meghaladó készségszinten (míg a nem álláskereső mintában ez az arány 58 százalék), egyharmaduknak pedig hiányoznak az alapvető számítógépes ismereteik.

A keresetek elemzésére rátérve megvizsgáltuk, hogy mi az összefüggés a készségek és az órakeresetek között. Bár a magasabb iskolai végzettségűek tipikusan magasabb készségekkel rendelkeznek, a készségeknek azonban még ezen felül is lehet hatása a keresetre. Azt találtuk, hogy az iskolai végzettség és néhány alapvető egyéni tulajdonság figyelembevételével 50 készségpont (szövegértés vagy számolási készségek tekintetében) körülbelül 10 százalékkal magasabb keresettel jár együtt. Ennek a kereseti különbségnek a fele a munkahely és a beosztás jellemzőinek tudható be, azaz egy adott foglalkozáson belül a készségek 50 készségpontos emelkedésének kereseti hozama már csak 5 százalék. Azt is megmutattuk, hogy ez a pozitív hozam csak a versenyszférában jelentkezik. A problémamegoldási készség, úgy tűnik, igen jelentősen befolyásolja a kereseteket, még akkor is, ha figyelembe vesszük nem csupán az egyéni háttérváltozókat, de a (számolási) készséget is: akik a 2. készségszinten (vagy e fölött) teljesítenek, 13 százalékkal, míg akik az 1. készségszinten (vagy ez alatt) teljesítenek, 10 százalékkal keresnek többet, mint azok, akinek hiányoznak az alapvető számítógépes ismereteik. Az is kitűnik adatainkból, hogy a számítógépes ismeretek hiánya nem csupán a korcsoportok között tér el, de igen erősen összefügg az iskolai végzettséggel. Míg az biztató, hogy a fiatal korosztályban a szakiskolát végzetek a problémamegoldó készségben kevésbé maradnak le az érettségizettektől, mint az idősebb korosztályokban (53 százalékuk 1. szinten vagy e fölött teljesített, szemben azokkal, akik nem érték el az 1. szintet vagy nem volt problémamegoldás eredményük), addig az általános iskolai végzettségűek között még a fiataloknak is csak 29 százaléka teljesített legalább az 1. szinten.

A hazai PIAAC felvételben rákérdeztek az idegennyelv-használatra (és annak szintjére) is, így ennek bérhozámat is meg tudtuk mérni. Az alkalmazottak közel fele nem használ idegen nyelveket, és csak egyharmaduk ért valamilyen idegen nyelvet olyan szinten, hogy azt munkájában feltehetően hasznosítani tudja (legalább egyszerűbb szövegeket megért). Megmutattuk, hogy az idegennyelv-használat bérhozáma jelentős: körülbelül 8 százaléknyi (ha nem vesszük figyelembe a használat szintjét). Emellett a közepes, de különösen a magas szintű nyelvtudás hozama kiemelkedő: míg az egyszerűbb szövegeket megérteni képes egyének 11 százalékkal, addig a folyékonyan beszélők 22 százalékkal keresnek többet, mint a hasonló foglalkozásban és munkahelyen dolgozó, idegen nyelvet nem használó alkalmazottak. Azt érdemes hangsúlyoznunk, hogy nem tudjuk megállapítani, hogy a (magas szintű) idegennyelv-ismeret hozama mennyiben köszönhető annak, hogy így be lehet jutni (magas bérszínvonalú) multinacionális cégekhez. Ezzel párhuzamosan azt is találtuk, hogy míg a versenyszférában kiemelkedő a nyelvhasználat hozama, addig a közszférában gyakorlatilag nem jár bérelőnnyel.

A PIAAC adatfelvétel igen értékes abban a tekintetben is, hogy a készségek munkahelyi használatára is rákérdez, azaz az olvasásos és írásos tevékenységek gyakoriságára, számolási feladatokra, illetve a számítógép-használatra is. Emellett a munkavégzés más aspektusairól is, például a munkavégzés autonómiájáról, a személyes interakciót igénylő feladatokról vagy a fizikai munkavégzés gyakoriságáról is információt szolgáltat. Ezek alapján megalkottunk három sztenderd indexet, amely a szövegértés, a számolási készség, illetve az információs és kommunikációs technológiák használatát mérték. Emellett a munkahelyen végzett feladatok jellegét jellemző indexeket is kiszámoltunk, három fő területre (az absztrakciót és interakciót igénylő feladatokra, a rutinjellegű feladatokra és a fizikai munkavégzésre) koncentrálva. Azért ezeket a területeket vizsgáltuk, mert a digitalizációval foglalkozó irodalom bemutatta, hogy elsősorban azokat a feladatokat lehet automatizálni, amelyek tipikusan rutinszerűek, programozhatóak, ezért az ilyen feladatokat ellátni képes munkaerő iránti kereslet csökkenhet, míg az absztrakciót és interakciót megkövetelő feladatok iránt várhatóan nőni fog a kereslet.

Először azt mutattuk meg, hogy bár az, hogy ki milyen foglalkozásban dolgozik, lényeges meghatározója a készségek használatának, illetve a feladatai jellegének, mégis igen jelentős különbségek lehetnek egyének között egy adott foglalkozáson belül is. Vagyis az, hogy ki milyen készségeket használ és milyen feladatokat lát el, csak 10 százalékban tudható be a foglalkozásának, kivéve az információs és kommunikációs technológiák használatát, ahol a foglalkozás magyarázóereje 20 százalék. Emellett azt is megmutattuk, hogy a jobb készségekkel és magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők intenzívebben is használják a (releváns) készségeiket a munkahelyen. Ezután tértünk rá annak elemzésére, hogy a készségek munkahelyi használata milyen kapcsolatban van a keresetekkel, miközben figyelembe vettük az alapkészségeket. Ez azért is lényeges, mert így ki tudjuk küszöbölni, hogy azért tulajdonítsunk valamely készséghasználatnak pozitív bérhozamot, mert tendenciózusan a jobb készségekkel jellemezhetőek látják el ezeket a feladatokat intenzívebben. Eredményeink szerint ha valakinek egy szórássegységnivel intenzívebben kell számítástechnikával kapcsolatos feladatokat ellátnia, az még egy adott foglalkozáson belül is 9,5 százalékkal magasabb bérekkel jár együtt, míg a szövegértési készség használatának hozama már csak 4,7 százaléknival, a számolási készség használata pedig semennyivel nem vezet magasabb bérhez. A munkahelyi feladatok elemzése során azt találtuk, hogy az absztrakciót és interakciót igénylő feladatok bérhozama pozitív, míg a rutinjellegű feladatok és különösen a fizikai munkavégzés bérhozama negatív. Természetesen az is előfordulhat, hogy egy adott feladattípus bérhozama azért pozitív, mert olyan egyének végzik ezeket, akik ezen a területen különösen tehetségesek, vagy mert ezen a területen szerzett munkatapasztalat révén különösen hatékonyan látnak el bizonyos feladatokat. Ennek jeleit az absztrakciót/interakciót igénylő feladatok esetén találtuk, míg a rutinjellegű vagy a fizikai munkavégzést igénylő feladatok esetén nem.

Mivel egyszerre van információnk a munkavállalók készségeiről, illetve a munkahelyi készség-használatról, meg tudtuk vizsgálni a munkahelyi követelmények (készséghasználat) és a munkavállalók készségeinek illeszkedését is - azaz, hogy az alapkészségek mennyiben vannak

összhangban a munkahelyen elvárt követelményekkel. Itt két különböző megközelítést is felhasználtunk. Az elsőben a munkahelyi készséghasználatot és a munkavállalók készségeit közvetlenül, egyéni szinten vetettük össze, majd ezekből hasonló léptékű indexeket képeztünk. Így például akinek a munkahelye a készségek magas szintű használatát várja el, de ő ehhez képest gyengébb készségekkel jellemezhető, azt „túl alacsony” készségűnek tekintjük. A második megközelítés a munkavállalók szubjektív megítélésére épít. Első lépésben egy adott foglalkozásban megtaláljuk azokat, akik készségek tekintetében jól illeszkednek – saját véleményük szerint. Ezt követően az ilyen egyének tipikus készségszintje alapján (egy adott foglalkozáson belül) kategorizáljuk a munkavállalókat: eszerint azoknak túl alacsony a készsége, akiknek a készségszintje a jól illeszkedő egyének készségszintje alatt marad.

A két megközelítés szerinti illeszkedésmutató igen eltérő képet mutat. A szubjektív megítélésen alapuló index esetében tipikusan nagyobb azok aránya az alacsony iskolázottságúak körében, akiknek túl alacsony a készségszintje a jól illeszkedő egyénekéhez képest, a magasabb iskolázottságúak körében pedig a túl magas készségszintűek aránya jellemző. A munkahelyi készséghasználat és az egyéni készségek összevetésén alapuló módszer szerint az alacsony iskolázottságúak körében szintén számottevően magasabb a túl alacsony készségekkel rendelkezők aránya, itt azonban a középfokú és a felsőfokú végzettségűek esetében is hasonló tendenciát látunk. Ugyanakkor nem találtunk egyértelmű és konzisztens eredményeket, amikor azt vizsgáltuk, hogy van-e kapcsolat a készségek illeszkedése és a kereset, illetve a munkahellyel való elégedettség között.

* * *

A jelentés a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal megrendelésére készült a GINOP-6.2.1-VEKOP-15-2015-00001 kiemelt projekt keretében. Teljes szövege itt érhető el:

https://piaac.nive.hu/Downloads/eredmenyek/Problemaspecifikus_jelentes_a_PIAAC_eredmenyeibol_a_foglalkoztatottsag_temakoren_belul.pdf

Jegyzetek

ⁱ Ezek a következők: szövegértési készség, számolási készség és problémamegoldó készség információtechnológiai környezetben. Mivel a szövegértési és a számolási készség tekintetében nagyon szoros az összefüggés, azaz alig vannak olyanok, akik az egyik területen magas, míg a másik területen alacsony szinten teljesítettek volna, így ezt a két készséget általában nem tárgyaljuk külön-külön.

ⁱⁱ Az eredményeket mindhárom területen egy 500 készségpontos skálán jelenítik meg. A szövegértési és számolási készségeket az OECD 5+1, a problémamegoldási készséget pedig 3+1 készségszintbe sorolta (a szintek meghatározását lásd: https://www.ksh.hu/piaac_modszertan), Míg a szövegértési és a számolási készségeknél 50 készségpont hatását mutatjuk be, ami nagyjából egy készségszintnek felel meg, addig a problémamegoldó készség információtechnológiai környezetben más bemutatást igényel. Ez annak tudható be, hogy sokan vagy megbuktak a számítógépes alapkészségeket felmérő beugró teszten, vagy jelezték, hogy nem tudnak, vagy nem kívánnak számítógépen dolgozni, emiatt nekik nem lehetett felmérni a problémamegoldó készségüket. Ezért a problémamegoldó készség területén - az OECD-hez hasonlóan - csak a viszonylag csekély (1. szint és 1. szint alatt) és a magasabb (2-3. szint) eredményt elérőket különböztettük meg azoktól, akiknek az előbbi okok valamelyikénél fogva nem található az eredménye.

